

Rautakautiset raakileet

Friedrich Rühnin näkemys Suomen varhaishistoriasta

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Aate- ja oppihistoria

Kandidaatintutkielma

28.02.2018

Jari Kähönen

SISÄLLYS

Johdanto	3
1. Christian Friedrich Rühls	5
2. Suomen varhaishistoria	8
2.1 Poliittinen tilanne ja kulttuuri.....	9
2.2 Suomalaisten uskonto	13
Loppulause	17
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	19

JOHDANTO

Tässä kandidaatintutkielmassa pyrin selvittämään Christian Friedrich Rühsin (1781-1820) näkemystä Suomen varhaishistoriasta. Päälähteenäni käytän Rühsin vuonna 1809 ilmestynyttä Suomen historian ensimmäistä kokonaisuesitystä *Finnland und seine Bewohner*. Teoksesta on olemassa kaksi ruotsinnosta. Ensimmäinen on vuosina 1811-1813 ilmestynyt versio ja toinen vuonna 1827 ilmestynyt A.I.Arwidssonin muokkaama versio.¹ Lähteen käsittelyssä hankalinta ovat olleet muutokset saksankielessä viimeisen 200 vuoden aikana ja painokirjasimen tuottama teksti. Kielen muutokset ovat pieniä, mutta yhdistettynä painokirjasimen tyyliin, jossa osa kirjaimista näyttää samanlaisilta on joidenkin sanojen tulkinta vaatinut normaalia enemmän aikaa.

Rühsin teos ilmestyi mielenkiintoisena aikana, sillä Suomen omistajan vaihdoksen ohella myös aatteellisessa ilmapiirissä oli käynnissä muutos. Valistus oli saapumassa tiensä päähän ja romantiikka oli nousussa. Romantiikan vaikutuksesta historiankirjoituksessa hylättiin valistusajan hyötyä tavoitteleva ilmapiiri ja kiinnostuttiin tunteesta. Historiankirjoituksessa tämä näkyi muun muassa kansanrunouden lisääntyneenä hyödyntämisenä tutkimuksissa. Varsinkin Suomessa, jossa alkuperäisiä lähteitä oli harvanlaisesti, kiinnostuttiin uudelleen aineiston keräämisestä ja järjestämisestä.²

Rühs sijoittuu historiantutkijana johonkin valistuksen ja romantiikan välille, vaikka hänet usein sijoitetaan valistuksen puolelle. Rühs kuitenkin tuomitsi valistukselle ominaisen hyödyn tavoittelun ja käytti lähdeviitteitä huomattavasti vapaammin ja vähemmän kuin edeltäjänsä. Tämä on nähtävissä hyvin suomalaisten varhaishistorian käsittelyssä. Hän pyrki tutkimuksissaan totuuden löytämiseen ja sen kuvaamiseen. Rühsin erotti monista muista valmius käyttää kaikenlaisia mahdollisia lähteitä, jos ne pystyttiin osoittamaan luotettaviksi kriittisen arvioinnin pohjalta. Kansanrunot ja laulut kelpasivat myös lähteeksi muiden lähteiden puuttuessa, jos ne voitiin osoittaa tarpeeksi vanhoiksi.³

Käyttämäni tutkimuskirjallisuuteen kuuluvat MATTI KLINGEN *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys*, PÄIVIÖ TOMMILAN *Suomen historiankirjoituksen historia*, OLOF MUSTELININ *Studier I Finländsk Historieforskning 1809- 1865*, MANFRED MENGERIN artikkeli *A. L. Schlözer – H. G. Porthan – Fr. Rühs. Suomalais- saksalaisten tiedesubteiden historiaa* ja KATRI PÄIVÄRINNAN pro gradu: *Suomi muinoin ja nyt: Friedrich Rühsin ja A.I. Arwidssonin näkemyksiä 1800-luvun alkuvuosikymmeniltä teoksessa Suomi ja sen asukkaat*.

¹ Klinge 2010, 24.

² Tommila 1989, 68-71.

³ Päivärinta 2008, 22.

Käyttämälleni tutkimuskirjallisuudelle yhteistä oli, että siinä käsiteltiin paljon enemmän kirjoittajaa kuin kirjaa. Rühstistä puhuttiin kyllä paljon, mutta hänen teoksestaan mainittiin vain yksittäisiä asioita hyvin yleisluontoisesti. Eri tutkijoiden välillä vallitsi yksimielisyys hänen tutkimuksensa pohjautumisesta Henrik Gabriel Porthanin, Turun akatemian runouden ja kaunopuheisuuden professorin sekä suomalaisten historiantutkijan, tutkimuksiin. Kirjallisuudessa ainut teos, jossa Rühsin tutkimusta käsiteltiin yksityiskohtaisemmin, oli Päivärinnan gradu, josta sain itselleni tukipylvään kääntäessäni Rühsin 200 vuotta vanhaa saksankielistä tekstiä. Päivärinta mainitsee tutkielmassaan saksalaisen historiantutkimuksen kiinnostuneen Rühstistä uudelleen 2000-luvulla⁴. Suomessa innostusta ei ilmeisesti ole ollut, sillä tutkimusta oli todella vaikea löytää edellä mainittujen teosten lisäksi.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni onkin: mitä mieltä Rühns oli Suomen varhaishistoriasta? Tämän ohella tutkimuskirjallisuudesta noussut kiinnostava kysymys on: missä määrin Rühns nojaa Porthanin tutkimuksiin omassaan? Myös kandidaatintutkielman ohjaajan esille nostama kysymys siitä sisältääkö varhaishistoria tarkempaa jaottelua eri kausiin on kiinnostava ja pyrin käsittelemään sitä tutkielmassa.

Tutkielman rajaamisen olen suorittanut seuraamalla Rühsin kirjassaan käyttämää rajausta. Hänen varhaishistoriansa käsittelee kaikkea esihistoriaa ja päättyy ruotsalaisten valloitusretkeen vuonna 1156. Pohdin ensin valloitusretken sisällyttämistä tutkielmaani, mutta päädyin lopulta hylkäämään ajatuksen temaattisen sopimattomuuden vuoksi. Käyttämäni metodi on ollut tekstianalyysiä, minkä lisäksi olen pyrkinyt referoimaan lähteen tekstiä suomeksi.

⁴ Päivärinta 2008, 3.

1. Christian Friedrich Rühls

Christian Friedrich Rühls syntyi vuonna 1781 Greifswaldissa, joka kuuluu nykyisin Saksaan, mutta oli tuolloin osa Ruotsin valtakuntaa. Hänen isänsä oli ammatiltaan kauppias ja oli jäsenenä kaupungin raadissa. Rühls aloitti opintonsa kotikaupunkinsa yliopistossa, mutta siirtyi jatkamaan opintojaan Göttingenin yliopistoon.⁵

Göttingenissä oli Saksan arvostetuin historiatieteen keskittymä, jota nimitettiin myös Göttingenin koulukunnaksi. Tunnetuin koulukunnan edustajista oli August Ludwig von Schlözer, joka oli nimitetty politiikan professoriksi vuonna 1787. Schlözer oli etnografisesti ja filologisesti painottuvan historianäkemyksen tärkeä edustaja ja tunnetuimpia valistuksen ajan historiankirjoittajia Saksassa. Hän ei tutkinut ainoastaan kuninkaiden hoveissa tapahtuneita asioita, vaan myös tavallisen kansan toimintaa ja oloja, muun muassa leipomisen historiaa. Schlözerillä oli huomattava vaikutus muihinkin historiantutkijoihin. Oppilaidensa lisäksi Schlözer vaikutti merkittävästi Venäjän historian tutkimukseen ja Porthaniin.⁶

Porthan ja Schlözer tapasivat Göttingenissä vuonna 1779 Porthanin kiertäessä Saksaa. Tapaamisella on ollut Porthaniin merkittävä vaikutus⁷, sillä hän on luopunut näkemyksestään, jossa suomalaiset ovat olleet sukulaiskansaa skyyttien ja heprealaisten kanssa, ja alkanut tutkia historiaa valistusajalla yleistynein kriittisin metodein. Tapaamisen aikana Schlözer pyysi Porthania kirjoittamaan uutisia Suomesta *Briefwechsel meist historischen und politischen Inhalts*- aikakauskirjaan, jota Schlözer toimitti. Rühls hyötyi myöhemmin opettajansa yhteyksistä Suomen johtavaan historiantutkijaan.⁸

Rühls väitteli Göttingenissä 19-vuotiaana vuonna 1800. Osoittamansa lahjakkuuden ja ahkeruuden myötä hän sai nuoren schlözeriläisen profeetan maineen. Samana vuonna Porthan julkaisi pääteoksensa *Chronicon episcoporum Finlandesium*. Rühls tahtoi saada teoksen käsiinsä, joten hän kirjoitti 1801 Porthanille kirjeen latinaksi, jossa hän kertoi halustaan kirjoittaa Pohjolan vielä tuntemattomasta historiasta ja Suomen historiasta. Samalla hän pyysi tukea ja lähdemateriaalia tutkimusten suorittamiseen. Rühls epäilemättä saikin pyytämänsä avun, vaikka vastaus hänen kirjeeseensä on kadonnut.⁹

⁵ Klinge 2010, 23.

⁶ Tommila 1985, 51; Menger 1985, 39.

⁷ Tapaamisen vaikutuksesta tunnutaan yleisesti olevan tätä mieltä, vaikka Päiviö Tommila toteaa, että tapahtuman merkitystä on liioiteltu ja Porthan olisi jo ennen matkaansa alkanut epäillä vallalla ollutta näkemystä suomalaisten sukulaisuuksista. Katso: Tommila 1989, 51.

⁸ Menger 1985, 39.

⁹ Mustelin 1957, 66; Menger 1985, 41.

Yksi todistuskappale vastauksesta on Rühsin 1802 kirjoittama arvostelu Porthanin teoksesta. Arvostelu julkaistiin *Neueste Critische Nachrichten* -lehdessä ja hän kehui työn olevan poikkeus Ruotsin väljähtäneessä ilmapöyrissä sisältäen paljon oppia ja totuuksia, joita ei oltu aiemmin kuultu.¹⁰

Vuoteen 1802 mennessä Rühns oli palannut kotikaupunkiinsa Greifswaldiin ja työskenteli yliopiston apulaiskirjastonhoitajana ja historian adjunktina. Vuotta myöhemmin ilmestyi hänen tunnetuimman teoksensa *Geschichte Schwedens* ensimmäinen osa. Ruotsin historia ilmestyi vuosien 1803 ja 1814 välillä viisiosaisena. Teos käsitteli Ruotsin historiaa vuoteen 1721 asti. Teos oli merkittävä kulttuurihistoriallisen lähestymistapansa vuoksi, mikä mahdollisti laajemman lähdemateriaalin käytön, kuin mitä pelkkä poliittisen historian tutkimus olisi mahdollistanut. Rühns käytti siis kaikkia mahdollisia saatavilla olevia lähteitä, jos ne tarjosivat totuuteen pohjautuvaa tietoa.¹¹

Vuonna 1804 Porthan kuoli ja Rühns suunnitteli muuttavansa Turkuun Porthanin seuraajaksi, koska hän ei ollut saanut professuuria Greifswaldista. C. C. Gjörwell, ruotsalainen kustantaja, jonka kanssa hän oli ollut kirjeenvaihdossa, kuitenkin kehotti tätä unohtamaan moisen projektin, vedoten Suomen ilmastollisesti ja sosiaalisesti vaikeisiin olosuhteisiin.¹² Porthan ei myöskään ollut historian vaan kaunopuheisuuden ja poetiikan professori, mikä saattoi vaikuttaa päätökseen Saksaan jäämisestä. Greifswaldissa hänestä tehtiin ylimääräinen professori vuonna 1808. Samoihin aikoihin hän avioitui paikallisen papin tyttären Eleonore Hyppolithe Kriebelin kanssa ja heille syntyi ainakin yksi lapsi.¹³

Vuonna 1809 Rühns julkaisi teoksensa Suomen historiasta. Se ilmestyi ensin Joachim Göschenin kustantaman sarjan *Kriegs Kalendar für gebildete Leser aller Stände* ensimmäisessä osassa, ja myöhemmin samana vuonna erillisessä teoksessa nimeltä *Finnland und seine Bewohner*.¹⁴ Teoksen valmistuminen on kestänyt tuotteliaalta ja ahkeralta Rühnsiltä yllättävän kauan, kun ottaa huomioon hänen pyytäneen tukea Porthanilta lähteiden muodossa jo noin kahdeksan vuotta aikaisemmin. Rühns itse mainitsee syiksi Pommerin miehitykseen, vaimonsa synnyttämiseen ja professuurin saamiseen liittyvät vastoinkäymiset. Hän mainitsee materiaalin keräämisen ja yhdistämisen kestäneen kauan, sillä hän on kerännyt ne yksittäisistä ja vajavaisista lähteistä, mikä olisi myös hidastanut prosessia. Hän myös kieltää, että hänen teoksensa olisi syntynyt nopeasti tai vain sen vuoksi, että Suomesta tuli kiinnostava vuonna 1808 alkaneen sodan vuoksi. Rauhansopimuksessa Suomen alue luovutettiin Venäjälle ja Venäjä teki Suomesta autonomisen suuriruhtinaskunnan.¹⁵ Klinge ja Tommila ovat toista mieltä. Tommilan mukaan Rühnsin teos on syntynyt nopeasti ja Ruotsin historian sivutuotteena. Klinge on samoilla linjoilla ja

¹⁰ Menger 1985, 41.

¹¹ Klinge 2010, 21; Menger 1985, 41.

¹² Mustelin 1957, 68; Menger 1985, 44.

¹³ Klinge 2010, 23; Päiväranta 2008, 16.

¹⁴ Klinge 2010, 23.

¹⁵ Menger 1985, 41,43; Mustelin 1957, 62-63.

toteaa vielä, että Rühsin olisi ollut helppo koota Suomen historiansa nopeasti, kun Suomesta tulikin kiintoisa kohde. Vuosien 1811 ja 1813 välillä ruotsiksi käännetty teos oli Suomessa tunnettu, mutta kirjojen lukumäärästä ei ole tarkkaa tietoa. Arvostelua ei Suomessa juuri kuulunut, mutta romantiikan omaksunut nuorempi oppineiden joukko piti teosta vanhakantaisena ja varhaishistoriaa jopa virheellisenä. Rühsin teos oli kuitenkin Suomessa pisimpään käytetty historiankirja, varsinkin A.I. Arwidssonin täydentämän version ilmestymisen jälkeen vuonna 1827.¹⁶

Vuonna 1810 Rühs vieraili Ruotsissa tavaten muun muassa kuninkaallisen kirjaston kirjastonhoitajan. Samana vuonna hänet valittiin vasta perustetun Berliinin yliopiston ensimmäiseksi professoriksi. Valintansa jälkeen hän kirjoitti vuonna 1811 ilmestyneen metodioppaan *Entwurf einer propädeutik des historischen Studiums*. Teos avaa hänen käsitystään historian arvosta. Hän kritisoi valistuksen ajan tapaa ajatella historian arvo hyödyn kautta. Historialla ei kuitenkaan ole poliittista tai moraalista tehtävää, vaan sitä tulee tutkia itsensä takia. Historian ei myöskään tule olla hypoteettista vaan sen tulee nojautua todistuskappaleisiin, lähteisiin, jotka on valittu kriittisen arvioinnin kautta. Fyysisillä todisteilla, kuten kolikoilla tulee olla suurempi todistusarvo kuin puhutulla tiedolla.¹⁷

Hänen muita tunnetumpia teoksiaan olivat vuonna 1812 ilmestynyt *Die Edda. Nebst einer Einleitung über nordische Poesie und Mythologie und einem Anhang über die historische Literatur der Isländer*. Kirja sisältää Eddan ja 160- sivuisen johdannon ja polemiikin aiheeseen. Polemiikin tarkoituksena on osoittaa Edda kirjoittajansa Snorri Sturlusonin sepitelmäksi. Vuonna 1816 ilmestyi *Handbuch der Geschichte Mittelalters*. Kirjan ensimmäinen osa käsittelee Euroopan ulkopuolisia alueita ja toinen osa Eurooppaa. Lähestymistapa oli kulttuurihistoriallinen, kuten se oli ollut jo Rühsin Suomen historiassa. Merkittävää teoksessa on Aasian osuuden laajuus ja Euroopan historian esittäminen jaoteltuna kieli ja kansakunnittain. Kirjaa on pidetty hänen merkittävimpana teoksenaan Ruotsin historian ohessa.¹⁸

Rühsin ura saavutti huippunsa vuonna 1817, kun hänet nimitettiin Preussin kuninkaalliseksi historiankirjoittajaksi. Nimityksen jälkeen hänen terveytensä heikkeni. Hän teki yhdistetyn työ- ja toipumismatkan Italiaan vuonna 1820 ja menehtyi tuon matkan aikana Firenzessä 31. tammikuuta.

¹⁶Tommila 1989, 63,64; Klinge 2010, 24.

¹⁷ Klinge 2010, 22; Päivärinta 2008, 21-22.

¹⁸ Päivärinta 2008, 24; Klinge 2010, 21-22.

2. Suomen varhaishistoria

Kirjan esipuheessa Rühns kertoo suomalaisten kansojen asuttaneen alueitaan pohjoisella pallonpuoliskolla niin kauan, kuin kyseiset alueet on tunnettu. Kansat ovat saattaneet sulautua toisiinsa tai sitten ne on ajettu alueille, joilla selviytyminen on epätodennäköistä tai ainakin vaikeaa, kuten on käynyt lappalaisille ja ostjakeille¹⁹. Suomalaisten kehitystaso oli hyvin vähäinen, eikä heillä ollut lakeja. Madjaarit²⁰ olivat suomalaisista sukukansoista ainoita, jotka olivat onnistuneet perustamaan oman valtion. Muiden kansojen kohtalona oli tulla kehittyneempien naapureiden valtaamiksi. Tosin suomalaisilla kävi parempi onni. Ruotsalaiset olivat jalomielisiä valloittajia, sillä he antoivat suomalaisille lait ja oikeuden. Slaavilaisilla oli huonompi onni, sillä saksalaiset valloittajat tekivät heistä renkejään ja orjiaan. Toisaalta suomalaiset joutuivat valloituksen seurauksena kahden kilpailevan vallan sotatantereeksi vuosisadoiksi.²¹

Rühnsin näkemys suomalaisten valtiollisesta kehityksestä on samanlainen kuin hänen opettajansa Schlözerin. Schlözerin mukaan suomalaiset olivat ”*imperiosis populus*” eli kansoja, joista ei ole koskaan syntynyt valloittajaa. Schlözer myös ihmetteli viimeisessä kirjeessään Rühnsille, miksei tämä aloittanut kirjaa viittauksella Tacitukseen, joka kuvaa *Germania* –teoksessaan fennejä, jotka oli mielletty suomalaisiksi. On mahdollista, että Rühns on tutustunut tutkimuksiin, joissa on esitetty fennien olleenkin lappalaisia. Ainakin Jacob Wilde ja Sigfrid Porthan olivat tulleet tällaisiin tuloksiin. Heidän lisäksi Simon Lindheim oli vuonna 1775 osoittanut lappalaiset kielellisesti ja rodullisesti eri kansaksi kuin suomalaiset.²²

Lindheim kirjoitti tutkimuksensa vuonna 1959 aiemmin pitämänsä esitelmän pohjalta. Kirjallisena tutkimus julkaistiin kuitenkin vasta vuosia hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1775 nimellä *De Diversa origine Finlandorum et lapponum observationes*. Lindheim löysi paljon eroja saamelaisten ja suomalaisten kansanrunoudesta ja muoto- opista. Asutushistoria tarjosi hänen mielestään vakuuttavimmat todisteet suomalaisten ja saamelaisten sukulaisuuden hylkäämiseksi, sillä saamelaiset olivat tulleet ensin pohjoisesta ja suomalaiset myöhemmin etelästä. Tämän vuoksi kielen yhtäläisyyksiä voidaan pitää myöhempien kontaktien vaikutuksena. Kieli ei yksin riittänyt todistamaan kansojen yhtenäisyyttä vaan historialla oli merkittävä osuus todisteena. Saamelaisten ja samojedien juuret vaikuttivat olevan samalla suunnalla ja heidän kulttuurillaan oli toisiaan muistuttavia piirteitä, minkä vuoksi Lindheim päätyi pitämään kansoja yhteen kuuluvina ja alkuperältään siperialaisina. Porthan ei ollut täysin samaa mieltä

¹⁹ Saamelaiset ja Hantit. Katso O. Pohjanheimo ”Olga Kornienko- Yugran ihmisten kuvaaja”(art.) *Pohjoisen etnografian seura*, 14.12.2009.

²⁰ Unkarilaiset.

²¹ Rühns 1809, 3-4.

²² Tommila 1989, 52; Menger 1985, 40.

Lindheimin näkemyksistä, mutta omien tutkimustensa ja kielien vertailun perusteella hän uskoi saamelaisten olevan lähempää sukua unkarilaisten ja itäkansojen, kuin suomalaisten kanssa.²³ Kenties Rühns omaksui näkemyksen, jonka mukaan fennit olivat saamelasia, eikä siksi mainitse Tacitusta tutkimuksensa alussa.

Hän kertoo varhaishistoriallisten lähteiden olleen vähäisiä. Suomalaisten kirjoitustaidottomuus ja jatkuvat sodat olivat johtaneet siihen, että kirjallisia lähteitä ei juurikaan ollut. Lauluista ja runoistakaan ei ollut juuri apua, sillä useimmat olivat kadonneet saagojen tapaan ja jäljellä olevat laulut olivat uudemmalta ajalta. Parhaiten tietoa sai tutkimalla suomalaisten kieltä, vähäisiä luostarien annaaleja ja hyödyntämällä virolaisten historiaa, jonka saksalaiset tunsivat paremmin, ja joka muistutti suomalaista.²⁴

Kielen käyttäminen historiallisen kehityksen vertailussa tulee Rühnsille todennäköisesti Porthanilta. Porthan oli käsitellyt kielen vaikutusta kansan henkiseen tilaan ja kielen käyttökelpoisuutta historian tutkimisessa. Porthanin mukaan historian tutkijan oli tärkeää tuntea tutkimansa kansan kieli ja muita kieliä, sillä kieltä voitiin käyttää valaisemaan kansojen sukulaissuhteita, tapoja ja laitoksia. Vertailulla voitiin nähdä eri kulttuurivaikutteita.²⁵ Rühns on itsekin korostanut kielitaidon merkitystä historian tutkijalle tai henkilölle, joka haluaa sivistää itseään historian avulla. Itseen sivistävälle henkilölle riittää kuuden kielen: kreikan, latinan, italian, ranskan, saksan ja englannin osaaminen. Historiantutkija tarvitsee kuitenkin laajemman kielitaidon päästäkseen käsiksi lähteisiinsä. Kielitieteessä vallitsevat samat kritiikin säännöt kuin historiassakin, joten kiinnittämällä huomiota lähteen kieleen kielitieteellistä kritiikkiä voi päätellä lähteen käyttökelpoisuuden.²⁶

2.1 Poliittinen tilanne ja kulttuuri

Suomalaiset elivät Rühnsin mukaan hyvin lähellä luonnontilaa. Hän käyttää toisinaan kulttuuriin liittyen ilmaisua ”*Robheit*”, joka kääntyy raakuuden tilaksi. Suomalaisilla ei Rühnsin mukaan ollut kuninkaita tai muutakaan yhtenäistä valtionjohtoa. 1300-luvulla tehty lista, jossa luetellaan suomalaisia kuninkaita, on hänen mukaansa tanskalaisen Saxon ja Johan Magnuksen tuottama sepitelmä. Jos suomalaisilla olisi ollut kuninkaita, olisi heistä mainittu suomalaisten valloittamisen yhteydessä ruotsalaisten kunnian korottamisessa. Samalla perusteella hän toteaa väitteiden venäläisten tai norjalaisten hallitsemasta Suomesta olevan perusteettomia. Samoin on laita väitteellä venäläisten avusta suomalaisille. Jos joku olisi haitannut ruotsalaisten valloitusta, olisi siitä kirjoitettu ja kerrottu tarkemmin. Suomen kieli tukee

²³ K. Häkkinen ”Henrik Gabriel Porthan ja saamen kieli”(art.) *Auraica: Scripta a societa Porthan edita*, 2008, 51-52,54. Katso myös: Simonis Lindheim ”De Diversa origine Finlandorum et lapponum observationes”. s. 1-39. *Nova acta Regiae Societatis Scientiarum Upsaliensis* vol. 2, 1775. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=nyp.33433012787101;view=1up;seq=1>

²⁴ Rühns 1809, 6.

²⁵ Tommila 1989, 53.

²⁶ Päiväranta 2008, 91.

näkemyistä kuninkaan olemattomuudesta, sillä suomalaisilla ei ole kotoperäistä sanaa kuningasta vastaavalle henkilölle.²⁷ Suomalaiset olivat kuitenkin ottaneet joitain askeleita kulttuurisessa kehityksessä raakuuden tilastaan huolimatta. He elivät pysyvissä kyläyhteisöissä ja heillä oli yhteisiä kokoontumisia, joita kutsuttiin käräjiksi.²⁸

Sanaston perusteella sepän, kankaankutojan ja kauppiaan työt ovat olleet Suomessa tunnettuja ja maatalous- sanasto on ollut hyvinkin rikasta. Metalleista suomalaiset ovat tunteneet ainakin raudan ja kuparin. Rautaa on saatu järvistä ja se on puhdistettu keräämisen jälkeen. Raudanvalmistukseen liittyvän sanaston lisäksi suomalaisilla on lauluja, joissa kerrotaan jumalien metallintyöstöstä. Suomalaisten yleisin elinkeino oli maanviljelys. Yleisin ruokavilja oli ohra, koska ruista ja kauraa ei todennäköisesti tunnettu ennen ruotsalaisten valloitusretkiä. Muista maataloustuotteista mainitaan erikseen voi ja hunaja. Kalastus, metsästyks ja maatalous toivat suomalaisille tarvittavan leivän pöytään arjen ja juhlan aikana.²⁹

Suomalaiset olivat luonnontilan läheisyyden vuoksi tavoiltaan viljejä tai puolibarbaareja. Tyypillinen suomalainen oli kova, nyrpeä ja alakuloinen, eikä juuri muiden kehittymättömien kansojen jäseniä parempi. Vakavan ulkokuoren alta löytyi kuitenkin täydempi ja erityisesti juhliä rakastava puoli. Vuosittain järjestettäviä juhliä vietettiin kylien, naapureiden ja perheiden kesken. Juhliä vietettiin käytännössä aina kun siihen tarjoutui mahdollisuus. Erityisiä olivat häät, kihlajaiset, lapsen syntymä, hautajaiset ja metsästykseseen, erityisesti karhun kaatoon, liittyneet juhlat. Juhlan isännän varallisuus näkyi yleensä siitä, paljonko ruokaa oli pöydässä, eikä suinkaan ruoan laadusta tai hienoudesta. Merkittävä osa juhlien yhdistävänä tekijänä ja vetovoimana oli vahvoilla alkoholijuomilla. Juomia oli yleensä niin suuria määriä, että puhuttiin yleisesti esimerkiksi peijaisten tai häiden juomisesta. Olut- juomia oli kahdenvahvuisia ja molemmat oli valmistettu ohrasta. Vahvempaa kutsuttiin juomaksi ja toista kaljaksi. Viiniäkin juotiin, mutta ulkomailta tuoduista viineistä puhuttiin yleisesti nimellä ”Saran viina”, sillä saksalaisia kauppiaita, joilta juomat ostettiin, kutsuttiin nimellä Sarat.³⁰

Ruokailu ei ollut suinkaan juhlien ainoa ohjelmanumero. Vieraiden viihdyttämiseksi järjestettiin runonlausuntaa ja joskus harvoin instrumentaalimusiikkia. Runot koostuivat samanpituisista kahdeksantavuisista riveistä ja niitä esitettiin yhteisissä kokoontumisissa. Runo tuli esittää kovalla äänellä sen olematta kuitenkaan liian häiritsevä. Pääedellytyksenä oli kirjain assonanssi. Jokaisessa säkeessä tuli olla kaksi samalla kirjaimella tai tavulla alkavaa sanaa. Improvisaatiota ja sääntöjen noudattamattomuutta ei pidetty soveliaana. Runojen aiheina olivat jumalien seikkailut, esi-isien teot ja maine, sekä muut

²⁷ Rühls 1809, 7-8.

²⁸ Rühls 1809, 11.

²⁹ Rühls 1809, 8-10, 14.

³⁰ Rühls 1809, 12-14.

elämälle merkitykselliset surut ja onnet. Riimi on ollut alun perin suomalaisille tuntematon.

Myöhemmässä vaiheessa riimittelyä on yritetty imitoida, mutta imitoinnin seurauksena runot ovat menettäneet luonteensa. Runoissa ei ole säilynyt historiallisesti merkittävää arvoa, eikä tunneta runoja, jotka olisivat katolisen kirkon jakanutta reformaatiota vanhempia.³¹

Vanhimmat säilyneet runot olivat niin sanottuja taikalauluja. Nämä jäänteet osoittavat taikauskolla olleen suuren voiman suomalaisten keskuudessa. Sairauksia ja onnettomuuksia pyrittiin hallitsemaan paikoilla, joilla taikavoima oli suurin. Vanhoilla runonlaulajilla oli oma yksinkertainen ja monotoninen sävelmänsä, jonka tunsivat enää syrjäseuduilla asuva kansa. Yksittäiset ja yksinkertaiset sävellykset kertovat mitä alueella joskus osattiin, vaikka niitä kuulikin harvemmin. Koko laulu esitettiin tietyllä melankolisella sävelellä, eikä sen pituus ollut rajoitettu. Laulujen pääidea oli yleensä sama, mutta laulajalle sallittiin vapaus pieniin variaatioihin, toisin kuin runoissa. Yleistyneet kansanlaulut olivat yleensä ruotsalaista tai venäläistä perua. Lauluja säestettiin yleensä kanteleella, jouhikanteleella tai myöhemmin lyyralla. Kantele toimi samoin kuin nykyäänkin, jouhikannelta soitettiin viulun tapaan jousen avulla ja lyyra saapui ruotsalaisten vaikutuksesta.³²

Suomalaisten kokoontumisissa käyttämät soittimet rajoittuivat edellä käytettyihin, mutta puhallinsoitimiakin on tunnettu ja käytetty. Torvet, huilut ja pillit ovat olleet yleisiä, mutta niitä on soitettu pääasiassa omaksi iloksi tai pienemmissä kokoontumisissa. Osittainen syy soitinten vähäisempään suosioon yhteisissä tilaisuuksissa on ollut tanssitaidon tuntemattomuus, joten puhallinsoittimille sopivimmat sävellykset ovat jääneet vähäisemmiksi. Vielä 1800-luvullakaan karjalaiset ja savolaiset eivät tanssineet ja rannikon asukkaatkin ovat todennäköisesti oppineet sen ruotsalaisilta. Vanhemman sukupolven mielestä tanssi oli muutenkin ajanhukkaa ja nuorilla olisi hyödyllisempää voimaa ja päättäväisyyttä mittaavia ajanvietto muotoja. Esimerkkeinä mainitaan jousiammunta, paini ja tappelu, jotka valmistivat mieltä ja kehoa metsästystä varten.³³

Naisten osa suomalaisissa yhteisöissä ei ollut helppo. Ankeilla mailla vallinnut villin voiman laki tarkoitti, ettei lempeyden osoittamiseen ollut juuri mahdollisuuksia. Useimmiten se oli jopa sopimatonta. Tästä johtuen perheidenkin välit olivat usein jähmeät. Perheen isällä oli suurin valta perheen sisällä ja isän kuoltua valta siirtyi pojille. Perheen tyttäret myytiin usein parhaiten tarjoavalle kosijalle, joten he olivat lähinnä kauppatavaraa. Aiheesta on olemassa lauluja, joissa kerrotaan kosijasta, joka on lahjoittanut kalliit myötäjäiset morsiamen perheenjäsenille, mutta hänet torjutaan silti, koska hän on maksanut liian vähän. Toisessa isä kertoo tyttärensä kaupittelusta vähemmän miellyttävien sanankääntein. Yleensä hinta oli kuitenkin sovittu isän ja kosijan kanssa, jollin tyttärellä ei ollut asiaan

³¹ Rühls 1809, 14-15.

³² Rühls 1809, 15-16.

³³ Rühls 1809, 18.

mitään sanottavaa. Urheista teoista, joista kosija olisi palkittu tai suurista rakkauksista ei juurikaan ole merkkejä. Tarpeeksi suuri rahapussi usein riitti vaimon hankintaan. Usein raha meni myös perhesuhteiden edelle, sillä on tietoja tapauksista, joissa venäläiset ovat vieneet tyttären ryöstösaaliiksi ja lunnaiden maksamisen sijaan perhe on antanut palvelustytölle sata taaleria ja antanut hänet kosijalle puolisoksi tyttärenään. Myötäjäisten lisäksi häillä oli hyvin suuri merkitys, minkä seurauksena nekin olivat usein kalliita. Tämä saattaa olla yksi syy siihen, ettei Suomesta juurikaan löytynyt merkkejä moniavioisuudesta. Häiden jälkeen palattiin arkeen, jossa talon rouvan asema ei ollut juuri orjatarta paremmalla tasolla. Hänen tuli yhdessä orjien kanssa hoitaa kaikki talon toimet. Näihin lukeutui muun muassa viljan jauhaminen ja puiminen, jota harrastettiin edelleen idässä, jossa tuuli ja vesimyllyt olivat tuoreita keksintöjä. Juhlissa naisten tehtävä oli huolehtia ruoan ja juoman riittävydestä, mutta juhliin he eivät saaneet osallistua.³⁴

Kirjoitustaidoton, muuta maailmaa tuntematon ja köyhää maata asuttava kansa ei kykene tuottamaan tiedettä. Vähäistä tietoa lääkeaineista ja tähtien asennoista ei tule laskea. Suomalaiset tunsivat jonkin verran tähtikuvioita, kuten Orionin jota kutsuttiin Väinämöisen tähtikuvioiksi. Vuodenajat ja kuukaudet pystyttiin nimeämään, mutta viikonpäivät ja viikko ovat tulleet vasta ruotsalaisten mukana. Hetkeä lukuun ottamatta ajan kulumista kuvaavia sanoja ei ollut. Tästä johtuen onkin mielenkiintoista, että suomalaisilla oli oma sana kirjalle tai kirjeelle. Tästä voisi päätellä suomalaisten tunteneen kirjoitustaidon ennen ruotsalaisten tuloa, mutta se olisi hätköityä. Slaaveillakin oli omat sanat kirjalle ja kirjoitukselle, vaikka he oppivatkin kirjoittamaan vasta myöhemmässä vaiheessa. Rühs olettaa, että sana kirja on johdettu sanasta kirjava ja raamattu tulee kreikan sanasta ”*grammata*”, joka on tarttunut kieleen venäläisten välityksellä. Sana ”lukea” taas on todennäköisesti vääntynyt ”*lesen*” verbistä.³⁵

Sotataito oli itsenäisille villoille tuntematon. Toki suomessakin käytettiin erilaisia aseita metsästyksessä ja sodassa ja sodassakin erikseen puolustautumisen ja hyökkäykseen. Aseina käytettiin rautanuijia, miekkoja, jousia ja keihäitä. Heillä oli erikokoisia nuolia ja he todennäköisesti tunsivat kilven käytön, joka oli hyvin yleistä Virossa. Samoja aseita käyttivät myös ratsumiehet. On uskottavaa, että suomalaiset olisivat taitaneet ratsain sotimisen. Tämä ei johdu ainoastaan siitä, että virolaisetkin tunsivat taidon, vaan sanat ”ratzu” ja ”hevoinen” viittaavat kyseiseen tietoisuuteen ja taitoon. Suomalaisten tärkeimmät pakopaikat vaaran uhatessa olivat syvät metsät ja vahvistetut mäet, joita kutsuttiin linnoiksi. Mäen päällä saattoi olla paaluvarustus ja kivirakennuksia ilman varsinaista muuria. Rannikkoseudun suomalaiset harjoittivat silloin tällöin merirosvousta. Erityisesti virolaiset ja karjalaiset olivat pahamaineisia, sillä heidän ryöstelynsä ei vaarantanut ainoastaan lähivesiä, vaan he rosvosivat alueita ympäri Itämerta aina Ruotsin ja Tanskan rannikoita myöten. Tämä osoittaa suomalaisten tunteneen merentaitoja, mihin

³⁴ Rühs 1809, 19-21.

³⁵ Rühs 1809, 30-31.

aiheeseen liittyvä sanastokin viittaa. Ryöstöretkille houkuttanut tekijä oli saksalaisten käymä kauppa Novgorodin kanssa.³⁶

Rühsin kuvaus suomalaisten historiasta on kulttuurihistoriallista, eikä se sisällä pohdintaa suomalaisten alkuperästä tai näiden saapumisesta nykyisille asuinalueilleen. Kehityskuvauksen puuttuessa ei ole tarvetta tarkemmalle historiallisten kerrostumien tai tapojen muutosten erottelulle. Toisaalta Rühsin aikana historia jaoteltiin kolmeen aikakauteen: varhaiseen aikaan, keskiaikaan ja uuteen aikaan³⁷. Vaikka Rühs ei käytäkään termiä, ovat suomalaiset hänen kuvauksena mukaan eläneet rautakautta, sillä he ovat tunteneet raudan sulatuksen, työstön ja käyttäneet sitä ainakin aseissa.

Suomalaisten kehitys on ollut vähäistä ja he ovatkin eläneet pääasiassa luonnontilassa, tai raakuudentilassa, kuten Rühs tilaa nimittää. Kulttuurissa on kuitenkin tapahtunut jonkin verran edistystä ainakin kyläyhteisöissä ja kansankokouksissa. Tämän vuoksi raakuus todennäköisesti tarkoittaa villin ja väkivaltaisen sijasta kehittymättömyyttä. Kehittymätön ei kuitenkaan ole pysyvässä tilassa vaan voi oikeiden olosuhteiden vallitessa kehittyä. Suomalaisille oikeat olosuhteet olivat ainakin Rühsin kuvailusta päätellen ruotsalaisten saapuminen maahan.

Edellä kuvatuissa kohdissa Rühs viittaa suoraan Porthaniin ainoastaan varhaishistorian lopulla käsitellessään suomalaisten tiedettä ja sotataitoa³⁸. Hän kuitenkin nojaa monissa kohdissa Porthanin tutkimuksiin ilman viitettä. Kyseisiä kohtia ovat ainakin suomalaisten runon pituuteen ja tyyliin liittyvä selostus, suomalaisten tapa myydä tyttäret vaimoiksi ja idän kansalaisten tanssitaidottomuus.³⁹

2.2 SUOMALAISTEN USKONTO

Jokainen kansa on saavuttanut matalamman tai korkeamman sivistyksen asteen kulttuurisesti ja uskonnon voidaan samalla tavalla olettaa heijastelevan joko raaempaa tai sivistyneempää astetta. Suomalaisten kohdalla lähteet ovat kuitenkin vajavaisia ja Rühs joutui selvittämään uskontoon liittyviä asioita laulujen kautta. Laulut olivat kuitenkin käsiteltävään ajankohtaan nähden nuoria. Hän ei kuitenkaan voinut kieltää niiden perustuvan johonkin vanhempaan, sillä uuden ja vanhan erottelu saa kokeneimmankin kriitikon epätoivon valtaan. Uskonto nojasi Skandinaaviseen mytologiaan, jossa niiden tapaan oli lisäyksiä raamatusta, kreikkalaisista ja roomalaisista faabeleista. Oli osaltaan kielen ja kirjallisuuden tuntemattomuuden ansiota, että tiedot suomalaisten uskonnosta olivat säilyneet edes niin hyvin kuin olivat.⁴⁰

³⁶ Rühs 1809, 32.

³⁷ Tommila 1989, 36.

³⁸ Rühs 1809, 29-30.

³⁹ Tommila 1989, 49-50; Klinge 2010, 26.

⁴⁰ Rühs 1809, 21.

Suomalaisten uskonto oli paikasta riippumatta hyvin samanlaista. Alhaisen kehitysasteensa vuoksi he palvoivat veljiensä ostjakkien ja lappalaisten tavoin luonnollisia asioita, kuten aurinkoa, kuuta ja tähtiä. Tähdistä palvotuin oli Ison karhun tähdistö. Karhulta ja tämän vaimolta, auringon tyttäreltä pyydettiin apua yöllisiä varkaita vastaan tai kun toivottiin varastetun tavaran palautuvan alkuperäiselle omistajalleen. Suurten kivien ja yksittäisten kappaleiden palvonnasta kertovat lukuisat paikat, joille on annettu nimi Pyhä. Lisää todisteita antavat lukuisat purot, joihin on jätetty nauvoja ja muita pieniä esineitä uhriksi. Vaikka väitetäänkin, ettei Suomessa ole tunnettu uhrin käsitettä ja sana uhri onkin väännös ruotsin kielen uhrin tarkoittavasta sanasta ”*offra*”, on yksin ajatus korkeammasta olevaisesta osoittamassa kiitollisuutta sille tuodusta asiasta kouluttamattomalle luonnonlapselle niin tarkoituksenmukaista, että se riittää yksin todisteeksi. Kuitenkin heidän toiminnassa on merkkejä lahjojen viennistä jumalille ja muille olennoille. Sukulaiskansojen toiminta tukee oletusta, sillä ostjakit ja lappalaiset lahjoittivat vähintään luita ja poronsarvia, joiden uskoivat sisältävän erityisiä voimia.⁴¹ Rühns todennäköisesti hakee vertauksella suomalaisten kehittymättömämpiin sukukansoihin tukea olettaen, että mikäli kulttuurisesti ja uskonnollisesti kehittymättömämpi kansa tuntee jonkun käytännön, on myös molemmilta osin kehittyneemmän kansan tunnettava se.

Suomalaisten alkuperäinen uskonto on siten ollut fetisismiä. Jokainen ihminen on valinnut jumalukseen ensimmäisen löytämänsä esineen ja palvonut sitä. Jumalalla oli voimaa niin kauan kuin sitä palvottiin. Yleiset jumaluudet muodostuivat aikojen kuluessa siten, että perheiden isät tekivät omista jumalistaan perheen jumalia ja heimopäälliköt heimojen jumalia. Ajan kuluessa jumaluudet henkilöityivät hallitsemaan sairauksia ja kuolemaa.⁴²

Korkein jumala oli Väinämöinen. Hän oli luonut koko hengellisen kulttuurin, kehittänyt musiikin ja kanteleen, tuonut maan alta ja opettanut tulen käytön, sekä opettanut suomalaisille laivanrakennuksen taidon. Metsästäjät ja kalastajat pyysivät häneltä apua, toivoen Väinämöisen kanteleen soiton houkuttelevan paikalle saalista. Hänen hikensä uskottiin parantavan sairauksia. Väinämöisellä oli lisänimi ”Wanha”, minkä seurauksena häntä usein kutsuttiin Ukoksi, josta suomalaiset runoilijat myöhemmin loivat erillisen jumalan. Pakanallisena aikana Väinämöinen esiintyi usein yhdessä veljensä Ilmarisen kanssa, joka oli ilman ja sään jumala. Ilmarisesta kutsuttiin usein myös sepäksi, minkä vuoksi hänen vastuulleen on kuulunut metallintyöstökin.⁴³

Muita Rühnsin mainitsemia jumalia ovat: Hiisi, Tapio, Tapiolan rouva, Kekri, Veden emä, Pohjolan emäntä ja Sakkamieli. Hiisi oli Kaleva jättiläisen poika, villi ja voimakas. Karhut ja kesyt villieläimet

⁴¹ Rühns 1809, 29.

⁴² Rühns 1809, 22-23.

⁴³ Rühns 1809, 23-24.

olivat hänen suojeleuksessaan. Hänen kotinsa oli kamala paikka ja kehotus painua hiiteen oli suuri kirous. Tapio oli metsän jumala, jolta metsästäjät pyysivät saalista. Hänen asuinsijansa oli metsän salaisimmassa kolkassa ja joidenkin runojen mukaan mehiläiset toivat hänen luotaan sairauksia parantavaa nektaria. Laitumelle matkalla olevan karjan suojele kuuluu myös hänen alueelleen. Tapiolan rouva oli Tapion vaimo ja hänellä oli miehensä kanssa yhtenevät tehtävät, mutta hänen apuaan pyydettiin usein pienempiä saaliseläimiä, kuten lintuja saalistettaessa. Kekri, tai murteesta riippuen Konti, oli maanviljelyksen jumala. Veden elämä hallitsi järviä. Pohjolan emännän valtakunta oli karua maata ja hänen poikansa olivat rumia ja rampoja. Sakkamieli oli rakkauden jumalatar, joka herätti kauniin rakkauden ja teki uhmakkaiden nuorten miesten sydämistä vastaanottavaisia neitojen viehätykselle. Kaikki edellä mainitut jumaluudet olivat koko kansan pyhänä pitämiä. Näiden lisäksi oli vielä useita alempia jumaluuksia, jotka usein hoitivat yksittäisiä asioita, mutta useimmat niistä olivat ilmestyneet vasta kristinuskon saapumisen myötä. Esimerkiksi pellavan ja puutarhakasvatuksen jumala Egres suojelee asioita, joita suomalaiset eivät tunteneet ennen kristinuskoa.⁴⁴

Jumalien palvonnan lisäksi suomalaisten oli muistettava vähäisempien kotihenkien, kuten tonttujen ja maahisten lahjominen. Vaikka otukset olivatkin osittain naapurikansoilta lainattuja, uskottiin niihin siitä huolimatta. Oluen panon, leipomisen ja juhlien aikaan otukset saivat maistiaisia. Karjanhoitajat jättivät niille maitoa. Uuden talon nurkkiin jätettiin kalaa, jotta maahiset pysyisivät poissa asuintiloista. Ikävimmät peikot ”Kapeet” aiheuttivat kuunpimennyksiä ja muita kauheuksia, mikäli heidän lahjansa unohdettiin.⁴⁵

Suomalaiset uskoivat kuolemanjälkeiseen elämään, mutta pitivät nykyisyyttä ja tuonpuoleista elämää samanlaisina. Kuoleman jälkeen ihminen tarvitsi siis edelleen ravintoa ja vaatteita. Avioliiton ja maallisten huvitusten jatkuminen tarkoitti, ettei kuolleiden valtakunnasta Tuonelasta puuttunut ohraa, villieläimiä tai kalaa. Kuolleelle annettiin usein mukaan tämän jousi ja nuolet, sekä jonkin verran ruokaa ja juomaa. Maallisten eväiden uskottiin helpottavan kuolleen siirtymistä tuonpuoleiseen. Kuolleen hauta peitettiin valtavilla kivillä. Hautojen sisältä löytyi usein saviruukkuja, kultaa, hopeaa, muita metalleja ja pienten eläinten kalloja.⁴⁶

Haudan kuvauksen perusteella Rühls puhuu suomalaisista röykkiöhautoista. Röykkiöhautaus on ollut Suomessa yleinen tapa jo pronssikaudelta alkaen. Varhaisrautakaudelta keskiselle rautakaudelle

⁴⁴ Rühls 1809, 24-25.

⁴⁵ Rühls 1809, 26-26.

⁴⁶ Rühls 1809, 26-27.

röykkiöhaudat olivat Suomessa yleisin ja varmasti näkyvin hautausmuoto. Hautausvariaatioita oli useita, mutta niistä ei ole jäänyt jälkipolville yhtä näkyviä todisteita.⁴⁷

Jumalille ei ollut olemassa yleisiä palvontapaikkoja, eikä heistä ollut kuvia. Suomalaisilta puuttui nimittäin taito ja materiaalit niiden valmistukseen. Temppeleitä, alttareita ja pappeja ei tunnettu, sillä asioita kuvaavia kotoperäisiä sanoja ei löydy, vaan talojen isännät ja heimopäälliköt hoitivat itse jumalien palvelemisen. Ennustajia ei tule sekoittaa papistoon. Ennustajat eivät suinkaan olleet ainoa huijareiden joukko, vaan heidän kanssaan samaan aikaan toimivat tietäjiksi velhoiksi ja noidiksi kutsutut miehet. Heidän ajateltiin tietävä kaikesta kaiken ja heiltä pyydettiin usein neuvoa ongelmiin. Usko viisaisiin miehiin ei ollut hävinnyt kokonaan Suomesta vielä Rühsin aikoihin.⁴⁸

Uskonnollisia juhlia eli pyhäpäiviä viettiin tietyin menoin, joita Rühns ei yksityiskohtaisesti erittele. Erityisiä juhlapäiviä olivat kevätkylvö, syysjuhla ja onnistuneen karhun kaadon juhla, jota nimitettiin Kouvon päälliseksi. Ennen syysjuhlaa suoritettiin keväällä syntyneiden karitsojen uhraaminen, minkä jälkeen juhla jatkui kiitollisena hyvin sujuneesta viljelystä ja suuresta sadosta. Kouvon päällisiä vietettiin erilaisilla seremonioilla, joita kaikkia yhdisti muistakin juhlista tutut mässäily ja ryyppääminen. Lapsilla oli omat varat jyvistä ja muista ruokatarvikkeista. Juhliin pukeuduttiin hienosti ja koruilla koristautuen. Karhun lihoista keitettiin soppa ja sen pää laitettiin kepin päähän. Muitakin uskonnollisia juhlia oli, mutta suuri osa niistä oli kristillistä alkuperää tai myöhemmistä taikauskoisista tavoista periytyviä juhlia, joita asiaan perehtymättömät saattaisivat helposti pitää pakanallisina. Täysin varmaa ei kuitenkaan ole vietettiinkö juhlia suurina kansankokoontumisina, kyläyhteisössä vai ihan vain perheiden kesken.⁴⁹

⁴⁷ T. Sepänmaa, ”Haudaus esihistoriallisella ajalla” (art.) *Kulttuurin Keski-Suomi portaali artikkelit*, 23.11.2000.

⁴⁸ Rühns 1809, 27-28.

⁴⁹ Rühns 1809, 28-29.

LOPPULAUSE

Suomalaiset olivat kehityksensä alkupäässä ennen ruotsalaisten saapumista. He elivät kyläyhteisöissä ilman suurempia hallinnollisia elimiä ja lakeja. Pienet askeleet hallinnollisen ja muun kulttuurin saralla eivät olleet tuoneet heitä kauas raakuuden tilasta, mutta kypsymisen merkkejä oli. Ravintonsa he saivat maanviljelyksestä, karjanhoidosta, metsästämyllä ja kalastamalla. Maatalouden lisäksi harjoitettuja ammatteja olivat sepän, kutojan ja kauppiaan työt. Metallien työstö tunnettiin ja metalleista varsinkin rautaa käytettiin yleisesti vähintäänkin aseissa. Kirjoitustaito ja tiede olivat suomalaisille tuntemattomia sotataidon ohella, vaikka ryöstöretkiä tehtiinkin aina naapurikansojen sydänalueille asti. Uskonto oli alun perin esineiden palvontaa ja kyseiset esineet oli henkilöity jumuliksi, jotka hallitsivat elämää, kuolemaa, onnea ja onnettomuutta. Tuonpuoleiseen uskottiin ja haudat peitettiin valtavilla kivillä. Ulkomaailmaa ei juuri tunnettu, mutta alkoholia tuotiin viinin muodossa Saksasta jo varhaishistorian aikana. Alkoholi oli muutenkin yhdistävä tekijä kulttuurisesti, sillä erilaisten juhlien yhteydessä sitä nautittiin huomattavia määriä.

Rühsin kulttuurihistoriallinen kuvaus suomalaisten tilanteesta on hyvin staattinen. Se kuvaa suomalaisten tilannetta ennen ruotsalaisten tuloa, eikä puutu kysymyksiin suomalaisten alkuperästä tai suomalaisten saapumisesta omalle alueelleen. Kehitystarinan puuttuessa monikerroksisemmalle varhaishistorian jaottelulle ei varsinaisesti ole tarvetta. Rühsin aikana historia jaoteltiin muutenkin ainoastaan kolmeen aikakauteen: varhaiseen aikaan, keskiaikaan ja uuteen aikaan. Hänen kuvauksensa perusteella suomalaiset elivät rautakautta, sillä he tunsivat raudan työstämisen ja käyttivät sitä ainakin aseissa, minkä myötä voidaan olettaa heidän käyttäneen metallia myös muissa työkaluissa. Hänen kuvaamansa hautaustapa muistuttaa suomalaisten pronssikaudella harjoittamaa kiviröykkiöhautautusta, joka oli kuitenkin yleisin ja näkyvin tapa haudata ihmisiä vielä pitkälle rautakauteen. Voidaan siis olettaa hautakulttuurin perusteellakin rautakauden olevan todennäköisin suomalaisten kehitysaste.

Porthaniin Rühs ei juuri tekstissään viittaa, vaikka voidaankin olettaa hänen nojautuvan suurimmassa osassa käsityksistään suomalaisiin liittyen. Ainakin runojen tyyli ja pituus, idän kansalaisten tanssitaidottomuus ja isien tapa myydä tyttärensä orjiksi tulevat suoraan Porthanin ajattelusta.

Jatkotutkimuksen kannalta voisi olla mielenkiintoista tutkia saamelaiden ja hantien esiintymistä Rühsin teoksessa. Varhaishistoriassa hän mainitsee saamelaiset ja hantit vain muutamassa kohdassa, joista voi päätellä heidän kehitysasteensa olevan suomalaisia alhaisempi, varmaankin täysin luonnontilainen, ja elinolosuhteidensa jopa toivottomat. Heidän uskontonsa oli vielä lähempänä puhdasta fetisismiä, jossa poron luista ja sarvista tehtyjä esineitä lahjoitettiin jumalille. Aihetta voisi tietysti laajentaa ja etsiä

mainintoja saamelaisista 1800 luvun saksalaisessa tutkimuksessa tai vaihtoehtoisesti pohjoismaalaisessa tutkimuksessa.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Painetut lähteet

Rühs, Christian Friedrich 1809: *Finnland und Seine Bewohner*, Joachim Göschen, Leipzig.

II Tutkimuskirjallisuus

Häkkinen, Kaisa 2008: ”Henrik Gabriel Porthan ja saamen kieli” *Auraica. Scripta a societa Porthan edita*, s. 47-57. vol. 1, 2008. <http://ojs.tsv.fi/index.php/Aur/article/view/647/537> (Luettu 28.2.2018)

Klinge, Matti 2010: *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys: Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana*, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Menger, Manfred 1985: ”A. L. Schlözer – H. G. Porthan – Fr. Rühs. Suomalais- saksalaisten tiedesuhteiden historiaa”, s. 39-46. *Opusculum* vol. 1, 1985.

Mustelin, Olof 1957: *Studier i finländsk historieforskning 1809- 1865*. Svenska litteratur sällskapet i Finland, Helsinki.

Pohjanheimo, Outi 2009: ”Olga Kornienko- Yugran ihmisten kuvaaja”, *Pohjoisen etnografian seura* 14.12.2009. <http://www.pohjoisenetnografia.fi/kornienko.html> (Luettu 22.2.2018).

Päivärinta, Katri 2008: *Suomi muinoin ja nyt: Friedrich Rühsin ja A.I. Arwidssonin näkemyksiä 1800-luvun alkuvuosikymmeniltä teoksessa Suomi ja sen asukkaat*. Yleisen historian pro gradu- tutkielma. Juväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18926/URN_NBN_fi_jyu-200809025702.pdf?sequence=1 (Luettu 4.10.2017).

Sepänmaa, Timo 2000: ”Hautaus esihistoriallisella ajalla”. *Kulttuurin Keski-Suomi portaali- artikkelit* 23.11.2000. <http://www.finnica.fi/keski-suomi/esihistoria/artikkelit/timo2.htm> (luettu 20.2.2018).

Tommila, Päiviö 1989: *Suomen historiankirjoituksen historia*. WSOY, Porvoo.